

Simona Škrabec

Només els peixos morts nedan amb el corrent *Introducció a Goran Simić*

In memoriam *Aleš Debeljak*

«La ciutat va ser assetjada del 5 d'abril de 1992 al 29 de febrer de 1995 per les tropes de l'Exèrcit Popular Iugoslau en desintegració, pels batallons de l'autoproclamada República Srpska i també pels *txètniks de cap de setmana*, és a dir, ciutadans de Belgrad i patriotes serbis que, acabada la setmana de treball, feien un salt fins a la ciutat atrapada dins una dolina càrstica per carregar-se d'adrenalina i tenir dret de disparar a l'home lliurement», va escriure a *Passarel·la balcànica* (2010) Aleš Debeljak.¹ En sabem molt, de fet, de la Sarajevo assetjada, però ho recordem encara? François Mitterrand, ja molt demacrat per la malaltia, hi va fer una visita oficial el 28 de juny de 1992 i en va sortir sense que la seva constatació de la gravetat de la situació tingués cap mena de conseqüències. En lloc d'ocupar-se de la crisi, la visita llampec, incitada per Bernat-Henry Lévy, autènticament preocupat per la situació,² va segellar un pacte del silenci. Europa va girar l'esquena a aquell patiment; va convertir la ciutat, com bé diu el poeta Goran Simić, en «una fossa sèptica». I és així com aquesta immensa tragèdia es va inscriure en la història, com un forat negre a la memòria, com un no-lloc.

Simona Škrabec és escriptora i traductora. Col·labora en mitjans com el diari *Ara* i *L'Avenç*. És autora, entre altres, de *L'atzar i la lluita* (Afers) i *Una pàtria prestada* (PUV, 2017)

¹ Aleš DEBELJAK, *Balkanska brv*, Ljubljana, Študentska Založba, 2010, p. 222. (Si no s'indica el contrari, les traduccions de les citacions són meves)

² Bernat-Henri LÉVY i Alan FERRARI (dirs.), *Bosnia!* (1993), 117 min

Si alguna ciutat va mostrar una solidaritat espontània i immensa en aquell mateix moment, va ser Barcelona. Una placa en una de les places centríques de Sarajevo recorda aquesta, permeteu-me dir, estranya complicitat. Barcelona va entendre el que cap altra ciutat ni grup ni poble ni polític no volia assumir ni com una possibilitat: Sarajevo era una trampa mortal i calia actuar, immediatament i amb totes les forces disponibles. Per què? Reconec que sempre em pregunto per les raons que van fer possible la reacció organitzada davant de l'horror que cap altra instància no va ser capaç d'oferir. Es tractava de la Barcelona dels Jocs Olímpics, la ciutat dels voluntaris, la ciutat dels somnis en un món nou, possible, diferent. Aquest activisme devia haver ofert una base sòlida que va permetre improvisar una cadena efectiva d'ajudes i va teixir uns llaços de complicitat que, entenc, encara perduren a escala personal. I d'altra banda, Barcelona sabia què era un setge, encara que fos d'una manera intuïtiva; la derrota del 1714 va quedar inscrita als seus carrers com un record inesborrable, que no caduca mai. Les ciutats assetjades transmeten, des de la mítica Troia, aquest saber tràgic. Sempre hi haurà exèrcits prou forts capaços d'esborrar la vida pròspera, l'alegria, l'espontaneïtat, en nom de qualsevol idea que unifica a través de la coacció. La tragèdia de Sarajevo és aquesta, ara ja ho podem dir del cert. La ciutat va ser sacrificada perquè era un símbol de convivència pacífica. La ciutat de la tolerància, la ciutat a la frontera on es creuaven els sistemes de valors i els vells imperis, havia de ser esborrada de la faç de la terra. El testimoni de la seva vivacitat posava en dubte tot projecte de progrés basat en la puresa. No se'n van sortir, els seus agressors. Aquesta és la bona notícia, la ciutat bigarrada encara existeix, per bé que ara, com diu de nou Goran Simić, ha de ser estimada «en la forma de Frankenstein».

No s'ha traduït res, ni al català ni a l'espanyol, d'aquests primers testimonis escrits sota l'impacte directe del setge.³ No és estrany, aquests llibres van tenir una circulació tan aleatòria i desarelada que fa encongir el cor. La majoria van fer aquell salt del qual parla Goran Simić en l'entrevista de 2012 que reproduïm a continuació: els escrits es van independitzar dels seus autors. Els escriptors i poetes havien de seguir suportant el setge amb tota la seva duresa, mentre els seus escrits comen-

³ Entre els llibres més significatius que cal esmentar i que intentaré resumir en aquesta presentació hi ha: Semezdin MEHMEDINOVIĆ, *Sarajevo Blues* [*El blues de Sarajevo*, 1992]; Mijenko JERGOVIĆ, *Sarajevski Marlboro* [*Marlboro de Sarajevo*, 1994]; Josip OSTI, *Sarajevska knjiga mrtvih* [*El llibre dels morts de Sarajevo*, 1993], i Dževan KARAHASAN, *Dnevnik selitbe* [*Dietari de l'emigració*, 1993]

çaven a ser testimoniatges coneguts arreu. Els llibres es llegien als grans escenaris dels països pacífics, feien parlar, suscitaven adhesions i el rebuig a les polítiques de conquesta, però al lloc dels fets, real i cruel, la guerra continuava impassible. De nou, Aleš Debeljak constatava:

Després dels acords de Dayton, la porta de l'infern es va tancar a poc a poc. Va començar la vida normal. Es podien sentir les promeses d'una segona europeïtzació de Bòsnia. Un grapat de promeses fetes per uns polítics avergonyits de la UE que intentaven aconseguir allò que abans no volien ni incloure en les agendes, és a dir, establir Bòsnia i Hercegovina com un estat funcional. Nous discursos dels vells líders ara prometien la reconstrucció d'edificis malmesos, de gratacels i de fàbriques, i que aquesta reconstrucció seria acompanyada per la integració de l'Estat i dels seus habitants a les institucions internacionals. Les promeses eren dolces com una baclaua farcida de mel i nous. Però Bòsnia i Hercegovina és avui l'encarnació d'una trista provisionalitat que mai no s'acaba.⁴

Josip Osti, poeta nascut a Sarajevo, va fer a partir de 1990 noves i profundes arrels a Eslovènia. En aquells anys va llençar un projecte editorial insòlit, els llibrets tenien l'aspecte de material de guerrilla. La col·lecció es deia «Egzil-abc» i consistia en uns volums fràgils, però molt bonics a causa de la seva senzillesa i la cura amb què s'havien editat. Un dels primers títols va ser precisament una selecció dels poemes de Goran Simić. A la pàgina de crèdits, on acostuma a haver-hi la informació sobre els drets d'autor, els volums d'«Egzil-abc» hi portaven aquesta crida:

Aquests llibres són distribuïts als lectors gratuïtament i suggerim que qui l'hagi rebut el doni als altres per ser llegits i que les persones que tinguin aquesta possibilitat, els multipliquin pel mitjà que sigui i els distribueixin a tothom que estigui interessat en la seva lectura.

No va ajudar gens aquesta noble pretensió; igual com a tot Europa, el petit país alpi va romandre sord a la veritat que divulgaven els llibrets sobre una Bòsnia gens llunyana.

El setge de Sarajevo ha sigut poc divulgat, literàriament parlant. Hi ha una profunda bretxa entre la intenció dels seus poetes de prestar un testimoniatge immediat, la consciència que la literatura escriu el present de la manera més perdurable

| ⁴ Aleš DEBELJAK, *Balkanska brv*, cit., p. 232

possible i el desinterès ofensiu del públic per fer ser càrrec d'aquests testimoniatges com a reflexions poètiques, literàries. El que crida l'atenció és que aquesta literatura —en forma de poemes, d'escrits mínims d'una urgència immediata, de petites narracions, d'assaigs carregats de reflexió moral més compromesa— es nega a ser convertida en un missatge simplificador. I aquesta és la raó de fons perquè s'hagi llegit tan poca literatura sobre la tragèdia de Sarajevo. La veritat sobre aquest setge no ha arrelat en la consciència històrica perquè no la podem resumir, ni comprendre, amb un relat dividit entre bons i dolents. Sarajevo no és un conflicte explicable amb dos bàndols enfrontats. El setge no cap dins dels esquemes amb els quals interpretem tota guerra, tota història.

En una entrevista de 1990, el poeta Goran Simić respon:

La Sarajevo assetjada: una ciutat de caos i de criminalitat on la llei estava en manes de vàndals armats. Un d'aquests cabdills mafiosos, un entre molts altres, que es deia Musan Topalović, conegut amb el sobrenom de Caco, té a la seva consciència més de cent vides... I la majoria de les seves víctimes eren serbis, precisament.

Simić, que va passar amb la seva dona i dos fills petits tot el setge dins la ciutat, és serbi. Radovan Karadžić, deia el poeta en la mateixa entrevista, tracta els serbis de Sarajevo «com un tros de sabó» amb el qual es renta les seves mans brutes. Si ataca la ciutat, és perquè els ha d'alliberar. I si no l'ataca, llavors els qui hi han romàs atrapats ja no són serbis, de fet, sinó els repudiats que no mereixen ser tinguts en compte. L'oposició per part dels mateixos serbis al règim militaritzat de Radovan Karadžić i Slobodan Milošević va ser, evidentment, la que no s'ha fet mai palesa en aquestes versions simplificades de la història que coneixem.⁵

El poema de Semezdin Mehmedinović que es reproduïx a continuació⁶ dóna testimoni de l'atmosfera d'aquell llarg hivern i la ferida més greu, la que calia superar a qualsevol preu: la pèrdua de la capacitat de compassió, de la humanitat mateixa.

⁵ «Mit o enotnem srbskem narodu je pri koncu. Pogovor z Goranom Simićem». *Tretij dan*, 9 (maig de 1994), pp. 20-22

⁶ Semezdin MEHMEDINOVIĆ, *Sarajevo blues*, Ljubljana, Egzil-abc, 1992, p. 9

Cadàver

Ens vam parar al pont
i observàvem com els gossos arran de Mljacka
s'acarnissaven sobre un cadàver humà dins la neu
llavors vam engegar el cotxe

jo no vaig sentir res

escoltava com la neu cruixia sota les rodes
com si les dents trituressin una poma
i vaig sentir un desig salvatge de riure-me'n
de tu

que li dius infern a aquesta ciutat
i en vols fugir convençut
que més enllà de Sarajevo la mort no existeix.

Un altre poema de Mehmedinović ocupa tota una pàgina —no només en sentit literal—, encara que estigui dit amb un sol vers. Sota el títol «Nens» podem llegir aquesta advertència: «Au, Harun, entra ja d'una vegada a casa, que a fora cauen granades!»

El llibre *Sarajevo blues* (1992), d'aquest autor, va ser un dels primers volums publicats en la col·lecció «Egzil-abc» que Josip Osti va llançar des de la seguretat de Ljubljana. *Sarajevo blues* va ser ràpidament traduït a l'anglès i és fins avui un dels documents més estremidors des de l'interior d'aquell infern on la mort mateixa esdevenia inversemblant. Mehmedinović va oferir ja aleshores el diagnòstic de com el món acceptarà aquesta realitat estremidora:

No té importància que tota aquesta gent tingui nom: la televisió els ha traduïts al seu llenguatge fred i els ha convertits en imatges gastades que gràcies a la càmera han perdut tot contingut psicològic i han esdevingut mera informació. Totes les massacres d'arreu són la multiplicació d'unes mateixes imatges. El món veu el que passa aquí, sense dubte. Però en tot aquest ample món algú sent compassió per nosaltres? Ningú. Perquè la televisió funciona de tal manera que fa visible la veritable naturalesa de l'home que no coneix compassió fins que no ha experimentat la tragèdia en la seva pròpia pell. El sentit tràgic es va despertar quan van arribar els taüts embolicats amb la bandera americana: no pas abans. Les notícies televisades des del Vietnam no havien provocat cap empatia. Les massacres ens passen a nosaltres només i només nosaltres sentim compassió amb la nostra pròpia tragèdia. I això és tot. Potser la naturalesa dels mitjans —aquest és un

consol ben trist!— ara ens resulta més transparent: mirem la televisió com mirem l'interior d'un cotxe reproduït dins de l'ordinador, sense fer gens de cas de la pantalla palpitant que rellueix amb tons violetes. Totes les altres coses són mer decorat: la càmera que un periodista de la CNN porta a l'altura de la cintura, tan nova i sencera que sembla irreal. El corresponsal observa un carrer sense sortida, completament destrossat, al barri de Bistrik; no hi ha ningú en aquest desert i a través de la porta d'un supermercat incendiat rebufen les flames...⁷

És realment difícil fer-se càrrec de tot allò que va ser destruït en aquest setge, les vides humanes que, com bé diu Mehmedinović, resulten difícils de comptar amb xifres fredes. També els danys materials són irrecuperables perquè cap edifici —ni tan sols aquest supermercat de la cantonada que va acabar en flames— no és merament un edifici, sinó un lloc viscut. Però allò que va quedar més afectat i segurament, en bona mesura, és encara irrecuperable és el clima d'una convivència vivificant en una ciutat que se sabia diferent de les altres. Heus aquí un fragment de Dževan Karahasan, del seu *Dietari de la migració*:

Qui sap per quina llei inexpugnable, els atacs a Sarajevo van començar l'any en el qual la comunitat jueva de Sarajevo commemorava els seus cinc-cents anys de l'expulsió d'Espanya i l'arribada a la ciutat. Aquest mig mil·lenni de convivència es va celebrar en una Ciutat sota setge, mig destruïda, encerclada per tots els costats amb artilleria pesant, la més potent. Ni un ocellet no podia entrar-hi, però les celebracions eren belles, una mica patètiques i tot, hi regnava aquella atmosfera que és inevitable quan es commemora l'aniversari d'una Expulsió. En aquells dies tots ens sentíem profundament commoguts, caminàvem per la Ciutat amb les llàgrimes als ulls i no prestàvem gaire atenció a les granades. Aleshores vaig pensar que la celebració d'un aniversari com aquest en circumstàncies normals necessàriament resultaria un pèl falsa. ¿Però per què, oh, Déu meu, volies imprimir-li aquesta mena de versemblança a la festa? ¿Per què havíem no només d'intuir, sinó directament de sentir, si més no per moments, aquell dolor tan immens d'una expulsió? M'hauria agradat que haguéssim celebrat l'ocasió d'una manera menys profunda i menys simbòlica. No m'hauria fet res que la celebració no fos gaire bonica, que tots nosaltres la sentíssim menys a dins. Però ho vam celebrar tal com ho vam celebrar —en una Ciutat mig destruïda, en una Ciutat encerclada fins al punt que ni els ocells no hi podien ni entrar ni sortir. En una Ciutat que va haver de patir aquest destí per una única raó: que els seus

| ⁷ Semezdin MEHMEDINOVIĆ, *Sarajevo blues*, p. 79

habitants hi volien viure tots junts, acceptant les diferències entre ells pel que feia a la religió, les llengües i les cultures.

Gairebé tota la comunitat jueva de Sarajevo va abandonar aleshores la ciutat, escriu Karahasan, i afegeix:

Vaig acompanyar els nostres jueus fins a la sortida, desitjant-los sort, amb un nus dolorós al coll, amb l'alè de la mort tocant-me l'ànima perquè vaig saber que aquell bon dia es va acabar una història preciosa. Vaig recordar llavors el relat que el meu amic Albert Goldstein feia servir per aclarir-me per què ell mai no va optar per instal·lar-se a viure a Israel: «Els meus avantpassats fa dos mil anys, en la nit en la qual comença el seu dia de festa més gran, pronuncien la frase de l'esperança, la frase de conjur: *L'any que ve a Jerusalem*. Aquesta frase ens va mantenir vius, aquesta frase és l'eix vertical al voltant del qual gira la nostra percepció del món i del lloc que ocupem en el món, aquesta frase és una part indivisible de la nostra identitat. Pronunciada dins de la ciutat de Jerusalem, gairebé no té sentit. No em sembla sensat renunciar al centre ideal del món, renunciar a un somni que ha durat dos mil anys, renunciar a la pròpia identitat —per aquell nombre determinat de cases concretes que formen la ciutat real de Jerusalem.» És així com s'explicava el meu amic Albert Goldstein. I les seves paraules eren belles, sàvies i plenes d'humor. Potser fins i tot tenia raó. Però comprovar que la veritat és aquesta en unes circumstàncies concretes i reals fa un mal indescriptible.

Això diu Karahasan, amb el cor encongint pel fet que la seva Sarajevo estimada també es pot haver convertit ja en un indret inassolible, en un ideal del qual es pot parlar i que pot ser somiat, però que ja no té camins que ens hi puguin dur mai més.

¿Com comportar-se, doncs, davant d'una pèrdua de tot un món com la que va afectar tots i cadascun dels ciutadans de Sarajevo? Senadin Musabegović hi reflexiona en la conversació amb un escriptor noruec que visita la ciutat en els primers anys noranta. Musabegović té clar que ell, com a bosnià, escriu

sobre la guerra, sobre una guerra de debò, sobre allò que va passar a Bòsnia, sobre uns fets en els quals vaig participar jo mateix i el que passa és com si el temps mateix es comencés a dividir, com si hagués d'assumir de cop tot el meu passat entremesclat amb el meu present.

Tot seguit, confessa:

El ressò dels crits ofegats de la infantesa, els desigs mai realitzats, de cop sobresurten i es barregen amb les explosions reals de la guerra. —I continua— Es-

tem tan amarats de tot allò que ens ha passat que ja no ens adonem de fins a quin punt la guerra ens havia marcat. Estem forçats a viure una altra guerra, una guerra interior per guanyar-nos la capacitat de poder reflectir la guerra de debò d'alguna manera. Hem de travessar un camp de batalla interior per adonar-nos que la pau d'ara és falsa i que vivim en un silenci artificios i fingit. Només així podrem donar nom a aquest ésser esberlat, a aquesta realitat dividida, que vam experimentar durant la guerra i que encara experimentem. I aquesta lluita per poder articular les paraules és una nova guerra que passa dins de nosaltres mateixos. No és una guerra en nom de la destrucció i de la devastació, sinó una guerra que vol expressar i donar nom als efectes i els ecos que s'han inscrit dins de nosaltres com una experiència palpable —i creativa. Per superar la sensació de ser esfilagarsats internament, de percebre'ns com uns éssers devastats a causa d'una guerra, cal que travessem la nostra pròpia devastació interna; hem de travessar l'angoixa per poder construir des d'aquesta devastació i des d'aquesta angoixa un món nou.⁸

La guerra de debò va enterbolir la percepció fins al punt que aquesta ha de ser alliberada a través d'un dolorós i difícil procés d'autoanàlisi. La lluita per poder escriure sobre allò que va passar ho és tot menys senzilla. Convé no oblidar-ho mai.

Miljenko Jergović, avui dia establert a Zagreb com una de les veus narratives més sòlides i conegudes dels Balcans, fa dir a un dels protagonistes del seu *Marlboro de Sarajevo* aquestes paraules:⁹

Els periodistes estrangers van començar a parlar dels *odis seculars*, dels combats tribals impossibles de desxifrar. I els bosnians ja no tenien ganes d'intentar-los convèncer que s'equivocaven de mig a mig. Quan van esclatar les hostilitats entre els musulmans i els croats es va confirmar que tota la noblesa s'havia acabat en aquesta guerra, que s'havien acabat totes les persones bones. Van començar a parlar l'un de l'altre amb aquell llenguatge de l'odi que abans utilitzaven contra ells els txètniks. Van començar a creure que se salvarien si feien el mateix que els serbis, que aquest era l'únic camí perquè el món i el seu déu es possessin al seu costat. Com que el Bé en el qual creien no va poder-se realitzar, van decidir que valia més apostar pel Mal.

Dia rere dia les circumstàncies van anar confirmant la Mentida sobre l'odi entre els bosnians, la Mentida sobre un país on regnava una intolerància gèlida.

⁸ Senadin MUSABEGOVIĆ, *Rajska lopata*, Sarajevo i Zagreb, Zoro, 2004, p. 111

⁹ Miljeko JERGOVIĆ, *Sarajevski Marlboro*, Zagreb, Durieux, 1994, p. 119

Ningú no va fer res a favor de la Veritat, de manera que aquesta va deixar de ser un argument. Si algú escrivís aleshores una història alternativa, ni hauria estat esmentada. Ni en una nota a peu de pàgina. La Veritat, si és que es pronunciarà mai, és ofensiva tant per als serbis com per als croats i els musulmans. Els primers van incitar al crim i el van cometre, i els altres van creure, tancats dins el seu patiment, que aquells que ho van provocar tot plegat tenien raó i que ells també haurien de començar a pensar així i fer el que els serbis havien fet. Tot el que pugui passar en el futur serà una resplendor sorgida d'aquesta catarsi que es va desencadenar des del mal sofert. Però sigui com sigui el futur, serà ben diferent d'allò que eren Bòsnia i Sarajevo abans.

Qui pronuncia aquestes sentències tan precises és un estudiant africà, un d'aquells nois que havien vingut a fer a la Iugoslàvia de Tito un intercanvi acadèmic gràcies a l'ideal d'un país no alineat. El jove africà comprèn millor que cap corresponent enviat a documentar la guerra on es troba el punt on tot es va precipitar cap a un final inevitable. A partir del moment en el qual la gent va començar a creure massivament que l'Odi era l'única raó de pes, tant per als agressors com per a les seves víctimes, la tragèdia s'havia desencadenat com una bola de neu que baixa per un pendent massa pronunciat.

«¿Què havia vist aquell dia a l'hospital la doctora Leila del departament d'identificació de cadàvers?», pregunta Goran Simić en veu alta per fer-nos adonar de com és de desoladora la fi d'un individu que sembla que ho pugui resistir tot. Quan es trenca definitivament un home? Ho podem saber? Se'm fa un nus a la gola recordant, com un eco, el final d'*El pont sobre el Drina* —l'única novel·la bosniana que ha tingut una circulació realment internacional gràcies al Nobel a Ivo Andrić el 1948. El premi no és pas poc controvertit si el sabem situar bé en el temps. Andrić va pintar un fresc que abraça segles i segles de la història dels Balcans, però va aturar la seva ploma el 1914, just quan la història es va tenyir de sang tan i tan fresca. Pocs anys després de la Segona Guerra es va premiar, doncs, un autor que va renunciar a parlar-ne, d'aquesta guerra i de la d'abans. Andrić va silenciar les dues guerres que van transformar tot el continent. El Nobel a Andrić és una de les no pas poques vegades en les quals el jurat suec es va inclinar a esborrar allò que és més dolorós amb aproximacions múrries i llunyanes que aconsegueixen amagar les causes, el present, les qüestions obertes. Així, la Bòsnia del pont sobre el Drina va quedar amagada dins del vel de l'exotisme, d'un Imperi otomà llunyà i incompreensible en la seva visceral crueltat. Com si Bòsnia no tingués res a veure amb Europa, com si aquells canons que ressonen al final de la novel·la no fossin la premonició de la devastació que va portar als Balcans el nazisme.

La Leila de Simić és una ombra encara més greu que la Lotika d'Andrić, que ho havia aguantat tot sempre fins que «passaren a l'altra ribera i arribaren a l'espaiosa casa turca que els servia de refugi». I tot seguit, continuem llegint:

I aquí, la Lotika col·locà i ordenà tot el seu equipatge de refugiats i tota la seva família. Però quan va haver d'estirar-se per dormir, en una habitació mig buida i estranya, sense les seves coses i els seus papers amb què havia passat tota la seva vida, li caigué l'ànima als peus, i per primera vegada des que tenia consciència la deixaren sobtadament les seves forces. El seu xiscl de dolor retronà en aquella casa buida; una cosa que mai no havia vist ni sentit ningú, que ni tan sols es podia sospitar que existís: el plor de la Lotika, terrible, feixuc i ofegat com d'un home, era incontrolat i incontrolable. La família reaccionà amb estupefacció [...]. Per a ells, l'ensorrament de la tieta Lotika va ser un cop més fort que la guerra, que la fugida i que la pèrdua de la casa.¹⁰

Amb aquest plor de la Lotika «terrible, feixuc i ofegat» comença l'altra cara de la mateixa història: després del setge de Sarajevo, van venir, per a molts dels escriptors que en van donar testimoni, els llargs anys de l'exili. El cas de Goran Simić destaca per la seva voluntat de no deixar-se doblegar per la fortuna adversa i d'apostar tot el seu futur d'acord amb la necessitat de seguir escrivint, publicant, donant testimoni del temps en el qual viu. L'entrevista que presentem a continuació revela amb detall la seva capacitat de resiliència i la seva obstinació de no deixar-se mai endur pel riu perquè, com diu, «nomes els peixos morts neden amb el corrent». Simić va aprendre anglès, fins al punt que s'ha convertit en una de les veus més singulars de la literatura canadenca actual. L'exili va resultar una caixa de ressonància per a les seves paraules, i la seva poesia es va convertir en un punt de referència com a testimoni de la guerra dels noranta, però també com una reflexió sobre la vida apàtrida en un món que és certament indiferent, però que podem —i hem de— mirar d'omplir de sentit.

Fa pocs anys, Goran Simić va tornar a Sarajevo. En una de les cartes per acordar la publicació d'aquesta tria dels seus poemes a *L'Espill*, em va escriure: «Aquest any la tardor és meravellosa, no plou gens. Passo moltes hores al meu hortet i acabo de recollir les últimes pomes tardanes. Si pogués, us enviaria una cistella de fruites per correu electrònic.» És tan a prop tot això de què parlem! Les guerres transformen

¹⁰ Ivo ANDRIĆ, *El pont sobre el Drina*, traducció de Slavica Bursać i Sió Capdevila, Barcelona, Edicions 62, 1994, pp. 313-314

els indrets en llocs que s'escapen de la nostra capacitat d'imaginació, els converteixen en espais en blanc. I és aquest aïllament, aquesta desvinculació cruel de la vida que corre en altres indrets amb l'alegria de sempre, el que fa les persones tan vulnerables, fràgils i exposades a la màxima crueltat. Potser una de les possibles definicions d'una guerra és precisament aquest cercle dibuixat tot al voltant d'un territori que suspèn la vida com a tal i instaura el terror. Tota guerra és un setge. I tot setge és un espai on les lleis més bàsiques del respecte, la compassió i la convivència han estat suspeses. El setge és un espai de llibertat en negatiu on tot hi és «permès». Cloc aquesta presentació amb el cistell de pomes tardanes que acaben de madurar en un hortet de Bòsnia per no oblidar, per no oblidar que allò que devem als altres és veure'ls com a part del nostre propi món. ◀